

เส้นทางสร้าง เยาวชนพลเมืองดีศรีสะเกษ

“จังหวัดศรีสะเกษกำลังเสี่ยงต่อการสูญหายไปของ วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะด้านความเป็นกลุ่ม ชาติพันธุ์และภาษา หากคนรุ่นใหม่ไม่เข้ามารับช่วง ต่อจากผู้ใหญ่จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชุมชน ในอนาคต เพราะหากเยาวชนไม่เข้าใจรากเหง้าเดิม เวลาพัฒนาชุมชนก็จะทำอย่างผิวเผิน”

สิ่งที่ “รุ่งวิจิต คำงาม” ในฐานะผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัด ศรีสะเกษพูดถึงนั้น มิได้ไกลเกินความจริงแต่อย่างใด หากพินิจพิเคราะห์ อย่างถ่องแท้ โดยเฉพาะกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงตามหัวเมืองชายแดน ที่สังคมไม่เข้มแข็งมากนัก

และการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนอย่างเป็นทางการ มิได้ส่งผลเชิงบวก หรือเชิงลบเฉพาะระบบเศรษฐกิจเท่านั้น หากยังส่งผลกระทบต่อสังคม ลิงแวดล้อม วิถีชีวิต วัฒนธรรม โดยเฉพาะกับสังคมชนบทที่เปราะบางและ ขาดภูมิคุ้มกันทางสังคม ย่อมเสี่ยงไม่ได้ที่จะต้องเผชิญกับสภาวะ “**เสี่ยงต่อ การสูญหายของวัฒนธรรมท้องถิ่น**”

ยังมีพักต้องเฝ้าถึงระบบการศึกษาใหม่ที่บางหลักสูตรมิได้ลงลึกเข้าไป ในรายละเอียดของเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และประเพณีของคนท้องถิ่น เพราะหลักสูตรส่วนใหญ่เขียนจาก “**ส่วนกลาง**” ออกแบบมาเพื่อให้เด็ก เรียนรู้เพื่อการแข่งขันเรียนต่อในระดับชั้นที่สูงขึ้น มีหน้าที่การงานดี ๆ และ จะกลับไปพัฒนาบ้านเกิดหรือไม่...นั่นก็อีกเรื่องหนึ่ง

ขณะที่เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ประเพณีท้องถิ่นกลับปล่อยให้ คนเฒ่าคนแก่สืบทอดกันเองอย่างเงียบ ๆ ผ่านงานบุญงานประเพณีที่มี ปีละไม่กี่ครั้ง ซ้ำบางพื้นที่ก็จัดกันแบบผิด ๆ ถูก ๆ ทำให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ ไม่สามารถเข้าใจถึงแก่นแกนที่แท้จริงของประเพณีวัฒนธรรมนั้นได้

ศรีสะเกษ...เมืองแห่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม และชาติพันธุ์

อีสาน หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นภูมิภาคที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีพื้นที่ประมาณ 106 ล้านไร่ หรือประมาณ 1 ใน 3 ของประเทศไทย ครอบคลุมพื้นที่ 19 จังหวัด และเป็นแหล่งอารยธรรมที่เคยเจริญรุ่งเรืองมานานหลายพันปี ดังจะเห็นได้จากคู ปราสาท และร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณ

ประชากรอีสานส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม หากข้อมูลที่ถูกสื่อถึงคนภายนอก กลับบ่งชี้ว่าอีสานเป็นดินแดนแห้งแล้ง ผืนดินไม่เหมาะสมกับการปลูกพืชข้าวปริมาณน้ำฝนน้อย และสิ่งที่ตอกย้ำความเข้าใจนี้คือพื้นที่ 2 ล้านไร่คือ “ทุ่งกุลาร้องไห้” ที่ทำให้กลายเป็นภาพจำว่าอีสาน “แห้งแล้ง” และทำให้ตลอด 40 ปีที่ผ่านมา ทั้งรัฐบาลและองค์กรภายนอกต้องยื่นมือเข้ามาพัฒนาภาคอีสาน จนขาดมิติเชื่อมต่อบริเวณอดีตกับปัจจุบัน ชุมชนท้องถิ่นเริ่มหารากเหง้าของตัวเองไม่พบ และขาดความภาคภูมิใจในตัวเอง

และศรีสะเกษที่มีพื้นที่ส่วนหนึ่งอยู่ใน “ทุ่งกุลาร้องไห้” ก็มีอาจหลีกเลี่ยงผลกระทบในข้อนี้ แม้จะเป็นเมืองชายแดนที่มีสถานที่ท่องเที่ยวอันเลื่องชื่อคือ “ปราสาทเขาพระวิหาร” แต่ศรีสะเกษก็อ่อนไหวต่อ

สถานการณ์ เนื่องจาก “การท่องเที่ยว” มิได้สร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำมาสู่เมืองชายแดนแห่งนี้เท่าที่ควร หากยังนำเอาความเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้านเข้ามา อาทิ การเปลี่ยนแปลงเรื่องของการหาอยู่หากิน การสืบทอดและธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณี เพราะต้องปรับเปลี่ยนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ที่นักท่องเที่ยวส่วนมากให้ความสำคัญที่ “ตัวปราสาท” มากกว่าวิถีชีวิตของผู้คน... ซึ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดขึ้นอาจส่งผลกระทบต่อกลุ่มเยาวชนในพื้นที่

นอกจากการท่องเที่ยวแล้ว “ระบบการศึกษา” รวมทั้ง “ระบบเศรษฐกิจ” ก็ส่งผลกระทบต่อเยาวชนเช่นกัน กล่าวคือ ระบบการศึกษาแบบท่องจำและเรียนอยู่ในห้อง มีครูยืนสอนอยู่หน้าชั้น ตกเย็นได้กลับบ้าน เข้าเอามาส่ง และสำคัญกว่านั้น เด็กๆ ใช้ตำราเรียนเหมือนกันทั่วประเทศ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ศรีสะเกษคงไม่ต่างจากเด็ก ๆ ที่จังหวัดสงขลา น่าน สมุทรสงคราม และกรุงเทพฯ

อย่างไรก็ตาม ผู้เกี่ยวข้องก็มีได้นั่งนอนใจกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น พยายามตั้งรับกับสถานการณ์ปัญหาข้างต้น

เบื้องต้น...คือการเข้ามาหนุนเสริมทั้งด้านงบประมาณและกำลังคนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผ่านการทำงาน “วิจัย” ที่ชาวบ้านจะต้องเป็นผู้ลุกขึ้นมาดำเนินงานด้วยตัวเอง ทั้งในเรื่องของการ “คิดโจทย์วิจัย” การเก็บข้อมูล รวมทั้งการลงมือปฏิบัติเพื่อ “แก้ไขปัญหา” ด้วยตัวเอง

ศรีสะเกษเริ่มต้นใช้ “กระบวนการวิจัย” เป็น “เครื่องมือ” ในการพัฒนาคนราวปี พ.ศ.2552 เน้นงานด้านวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ชายแดน หากแต่ก่อนหน้านั้นชาวบ้านพยายามใช้กระบวนการวิจัยเพื่อรื้อฟื้นภูมิปัญญา ผ่านการศึกษาเรื่องราวของ “ตัวเอง” ว่า เป็นใคร มาจากไหน และอนาคตจะเป็นอย่างไร...

และหนึ่งในงานวิจัยที่ทำให้คนศรีสะเกษเข้าใจรากเหง้าของตนเองคือ “กอนกวย...สวยไม่ลืมชาติ”

วิจัยท้องถิ่น...ใครๆ ก็ทำได้

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-Based Research: CBR) เป็นการวิจัยแนวใหม่ ที่ก่อกำเนิดขึ้นบนสถานการณ์ที่พบว่า การวิจัยต่าง ๆ ที่ผ่านมามีประโยชน์น้อยมากสำหรับชุมชนท้องถิ่น เพราะงานวิจัยส่วนใหญ่เกิดจากคนภายนอกเข้ามาดำเนินการวิจัย ซึ่งบางครั้งโจทย์วิจัยไม่ใช่ว่าความต้องการของชุมชน

แต่การที่ชุมชนจะ “ทำวิจัยได้” ต้องมีกลไกการหนุนงานที่เรียกว่า “พี่เลี้ยง” หรือ หน่วยประสานงาน (Node) เป็นหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนการวิจัยแบบนี้ และจะช่วยให้การวิจัยมีคุณภาพ นั่นคือ ชุมชนมีส่วนร่วมสูงและเข้มข้น โจทย์วิจัยตรงกับปัญหาของชุมชน โดยเฉพาะปัญหาที่ซ่อนเร้นได้ถูกเขาน้ำแข็งและไขแก้ปัญหามุมชุมชนได้จริง ซึ่งผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการวิจัยจะได้ 1) นักวิจัยที่ตื่นรู้เรื่องราวเกี่ยวกับปัญหาและการแก้ปัญหาของชุมชน 2) ความรู้ทั้งที่เป็นความรู้ภูมิปัญญาที่แฝงในตัวคนหรือกลุ่มคน (Tacit knowledge) ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และความเป็นมาของชุมชน ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับการระดมพลังการพัฒนาเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และ 3) ชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ช่วยก่อให้เกิดความเป็นธรรมทางสังคมในระยะยาว

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งเริ่มต้นตัวทำงานวิจัยท้องถิ่นภาคอีสาน เพื่อหาคำตอบให้กับตัวเอง และมุ่งสร้างพลังอำนาจให้กับชุมชนท้องถิ่น ไปพร้อมๆ กับการเคลื่อนไหวทางสังคม

“งานวิจัยท้องถิ่นภาคอีสานหลายเรื่องเริ่มจากการตั้งประเด็นปัญหาจากชุมชน และเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้อง เช่น ปัญหาทรัพยากรเสื่อมโทรมก็มีการฟื้นฟูทรัพยากร ปัญหาเด็กและเยาวชนก็มีการวิจัยเพื่อค้นหาความรู้เพื่อแก้ไขปัญหา ซึ่งพบว่าสามารถแก้ปัญหาได้ตรงจุด หรือแม้แต่ปัญหาเศรษฐกิจด้านการผลิต เช่น ปัญหาเรื่องของการเกษตร ซึ่งวันนี้ปัญหาการเกษตรคือการผลิตที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิม ก็พบว่างานวิจัยก็ช่วยให้เกิดการเรียนรู้และแก้ไข ทิศทางการผลิตที่อาศัยภูมิปัญญาเป็นตัวจุดตั้งขึ้นมา แล้วนำมาปรับใช้ หรือกรณีประวัติศาสตร์ เราก็ใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นตัวสร้างสำนึก จุดประกายสำนึกของชุมชน” (บัญชา แก้วส่อง: วารสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2556)

นอกจากนี้ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นบางโครงการยังสามารถฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ใกล้สูญหาย เพื่อใช้แก้ไขปัญหาลูกและเยาวชน เช่น **“กลุ่มเยาวชนกับการฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีชาติพันธุ์กวย” โดยใช้พื้นที่ตำบลโพธิ์กระสังข์ อำเภอนวนหงษ์ จังหวัดศรีสะเกษ** เป็นพื้นที่วิจัย นอกจากนั้น กลุ่มเยาวชนในโครงการยังร่วมกับผู้ใหญ่ผลิตหนังสือของชาวกวยเรื่องแรกของโลก ชื่อเรื่อง **“กอนกวยส่วยไม่ลืมชาติ”** มีความยาวประมาณ 40 นาที โดยมี สุรสิทธิ์ ผาธรรม ผู้กำกับภาพยนตร์ชื่อดัง และมีนักเขียนชื่อดัง เช่น **นายวีระ สุดสังข์ หรือ ฟอน ฝ้าฟาง** นักเขียนจากกลุ่มวรรณกรรมลุ่มน้ำมาเป็นที่ปรึกษา พร้อมทั้งได้แต่งเพลงและทำเสียงประกอบให้กับหนังสือเรื่องนี้ด้วย

วีระผู้ประพันธ์และร้องเพลงประกอบภาพยนตร์ชาวกวย กล่าวว่า ได้ดูความก้าวหน้าของการจัดทำภาพยนตร์เรื่องนี้ตั้งแต่ต้นจนจบ ทำให้น้ำตาไหล และสิ่งที่ทีมงานวิจัยชาวกวยทำได้ถึงขนาดนี้ ทั้งที่ไม่เคยจ้างงานด้านนี้มาก่อน

“หลังจากที่หนังตัดต่อเสร็จสมบูรณ์แล้ว ได้มีการนำมาฉายให้ชาวบ้านบ้านตาตา ตำบลโพธิ์กระสังข์ อำเภอนวนหงษ์ ได้ดู ซึ่งชาวบ้านตอบรับสูงมาก เนื่องจากพี่น้องชาวกวยภูมิใจที่เรื่องราวของชาวกวย หรือชาวกูย ได้รับการถ่ายทอด ทำให้ตัวตนของชาติพันธุ์ชัดเจนขึ้น ในสายตาของสังคม นายสมศักดิ์ สุวรรณสุจริต ผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษก็เห็นความสำคัญ และให้การสนับสนุนมาโดยตลอด รวมทั้งสื่อมวลชนทุกแขนงก็ให้ความสำคัญเช่นกัน ทำให้ค่อย ๆ ปลายทางปมด้อยที่เคยมี”

สร้างเด็กบ้านเรา....เยาวชนพัฒนาได้

ความสำเร็จของ **“กอนกวย”** แม้จะเป็นการค้นพบศักยภาพของเด็กและเยาวชนในจังหวัดศรีสะเกษว่า มีความสามารถหลายด้าน อาทิ ในแง่ของการเป็นนักวิจัยน้อยร่วมกับทีมผู้ใหญ่ การเป็นนักแสดงหลักและรองของหนังสือ กอนกวยส่วยไม่ลืมชาติ แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ข้อจำกัดของ **“งานวิจัย”** คือการพัฒนาจิตวิทยาวินัยที่ต้องใช้เวลานาน และเพราะเด็ก ๆ ต้องเรียนหนังสือ โอกาสในการเข้าร่วมทีมกับผู้ใหญ่จึงมีไม่มาก

แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า **“การพัฒนาจะทอดทิ้งเยาวชน”**

กระทั่งมีการประสานงานจากมูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ชักชวนให้ขับเคลื่อนงาน Active Citizen หรือการสร้างเยาวชนรุ่นใหม่ให้มีสำนึกความเป็นพลเมือง

ศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ (สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) เป็นองค์กรที่มีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนสร้างการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนฐานความรู้ภูมิปัญญา โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่นทุกระดับ เห็นว่า รูปแบบการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนผ่านโครงการ **Active Citizen** เป็นงานใหม่ที่มีความท้าทาย แม้ความยากของจังหวัดศรีสะเกษจะอยู่ที่การมีกลุ่มคน 4 ชชาติพันธุ์ ที่มีอัตลักษณ์แตกต่างกัน เช่น ส่วย เขมร ลาว เขมร ชาติที่มีฐานทุนเดิมทำงานวิจัยกับผู้ใหญ่มาเป็นเวลานานสิบปี แต่ข้อค้นพบคือขาดการรับช่วงต่อของเยาวชนในการทำโครงการ อีกทั้งผู้ใหญ่ก็มองว่าเยาวชนไม่มีคุณค่า ทำอะไรไม่สำเร็จ เด็กไม่สนใจเรื่องในชุมชน และผู้ใหญ่เองก็ไม่เชื่อมั่นในตัวเยาวชน จึงคิดว่างาน **Active Citizen** จะสามารถกระตุ้นสำนึกและสร้างการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะกับตัวเด็ก เพราะเท่าที่เห็นจากการทำงานของสงขลาฟอรั่มพบว่ากระบวนการดังกล่าวสามารถกระตุ้นสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนคนรุ่นใหม่ได้จริง จึงตั้งทีมทำงาน โดยมี รุ่งวิจิต คำงาม ในฐานะศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ (สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) เป็นหัวหน้าโครงการเยาวชนพลเมืองดีศรีสะเกษ พร้อมด้วยทีมงานคือ เบ็ญ-เบ็ญจมาภรณ์ แดนอินทร์ ตึก-ปรางค์ ระเบียบภัย และ มวล-ประมวล ดวงนิล

Learning by doing

เพราะ “การเรียนรู้ที่ดีที่สุดคือการคิดและลงมือทำ” จึงนำไปสู่กรอบคิดในการทำงานให้เยาวชนพลเมืองศรีสะเกษเป็น “พลเมืองแห่งการตื่นรู้” ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนฐานความรู้ภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์ โดยเฉพาะคุณลักษณะของเยาวชนที่โครงการฯ อยากเห็นคือ 1.มีสำนึกความเป็นพลเมือง 2.เป็นแกนนำพัฒนาชุมชน 3.มีสำนึกท้องถิ่น 4.รู้จักตนเอง 5.คิดวิเคราะห์เชื่อมโยงได้ ใช้ข้อมูลความรู้ในการทำงาน 6.รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น 7.กล้าแสดงออก 8.ทักษะในการจัดการโครงการ 9.รู้เท่าทันสื่อ 10.มีการทำงานเป็นทีม การทำงานแบบมีส่วนร่วม

“เราตั้งเป้าหมายไว้ตั้งแต่แรกว่า แม้จะเป็นเรื่องเล็กๆ ที่เยาวชนได้ลงมือทำ แต่ 2 สิ่งที่เยาวชนต้องมีคือ ประเด็นหรือโจทย์ในการทำงาน และชุดข้อมูลความรู้”

นอกจากเป้าหมายข้างต้นแล้ว คณะทำงานยังหวังว่าผลจากการทำโครงการนี้จะเป็น “พลัง” ในการหนุนเสริมงานชุมชนของผู้ใหญ่ ให้เด็กและเยาวชนเข้าไปมีส่วนร่วม มีบทบาท มีการจัดการตนเองในพื้นที่มากขึ้น สามารถต่อยอดการทำงานของชุมชนได้ แม้ว่าความเข้าใจเรื่องพลเมืองจะยังไม่ชัดเจนนัก แต่ก็คิดว่าเด็กในชุมชนมีพลังอยู่แล้ว การที่เขาได้มีพื้นที่ทำกิจกรรมบางอย่าง น่าจะสร้างเยาวชนที่ตื่นรู้ มีความรับผิดชอบ และใส่ใจกับเรื่องราวความเป็นไปของชุมชนและสังคมได้

เมื่อเป้าหมายการทำงานชัด การหากกลุ่มเป้าหมายก็ไม่ยาก งานนี้ใช้การประชาสัมพันธ์ไปตามกลุ่มพื้นที่ที่มีงานวิจัยอยู่ ใช้ “เวทีวิจัย” เป็น “เครื่องมือ” พุดคุยทำความเข้าใจกับนักวิจัยและแกนนำชุมชนในพื้นที่ก่อน ซึ่งทุกคนต่างเห็นด้วยว่าเป็นสิ่งดีที่จะให้เด็กมาทำงานเพื่อชุมชน แต่หากพื้นที่ไหนไม่ได้เป็นพื้นที่วิจัยก็อาศัยเวทีประชุมสัมมนาที่คนศรีสะเกษมาประชุมพุดคุยกันเรื่องการขับเคลื่อนงานเยาวชน หากใครสนใจก็จะจัดเวทีพุดคุยในพื้นที่อีกครั้ง

รุ่งวิศิทยาอมรับว่า สำหรับกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่ม ถ้าเป็นชุมชนที่ยังไม่ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นการทำงานร่วมกันจะค่อนข้างยาก อาจเป็นเพราะฐานความสัมพันธ์ที่ยังไม่คุ้นเคยกัน แต่ถ้าเป็นพื้นที่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน แคมแต่ละคนยังรู้จักฝีมือกันดีอยู่แล้ว การเคลื่อนไหวงานจึงทำได้ง่ายกว่า “เหมือนคนคุยเรื่องเดียวกัน งานจึงเดินได้เร็ว” ด้วยเหตุนี้การทำงานกับพื้นที่ที่ยังไม่ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไม่ผ่านกระบวนการจึงต้องใช้เวลาสร้างความคุ้นเคยและสอบถามแนวคิดกันนานกับทีมพี่เลี้ยงชุมชน

เนื่องจากปีนี้เป็นปีแรกของโครงการ แคมยังเป็นการเริ่มต้นอย่างกะทันหัน เรียกได้ว่าเป็นการขยับหน้างานใหม่ ทีมพี่เลี้ยงจึงต้องระดมระดมสมองด้วยการเลือกทำงานกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กเยาวชนระดับประถมศึกษาตอนปลายและมัธยมศึกษาซึ่งอิงกับพื้นที่ฐานวิจัยและงานเยาวชนเดิม ยังไม่ได้ขยายกว้างไปถึงระดับมหาวิทยาลัย ด้วยเหตุนี้โครงการของเยาวชนที่เสนอเข้ามาจึงมีทั้งจากพื้นที่ที่มีงานวิจัยและพื้นที่ที่มีฐานงานพัฒนา ซึ่งได้แก่ พื้นที่อำเภอโนนคูณ ซึ่งเป็นฐานงานของทีมสาธารณสุขและโรงพยาบาลโนนคูณที่ทำงานกับกลุ่มเยาวชนในพื้นที่อยู่แล้ว

กว่าจะเป็น “เยาวชนพลเมืองดีศรีสะเกษ”

จากกรอบคิดที่ต้องการสร้าง “พลเมืองแห่งการตื่นรู้” เพื่อสานต่องานพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจากผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชน นำไปสู่การ “ออกแบบ” กระบวนการเรียนรู้ งานนี้ทีมพี่เลี้ยงจัดชุด “เครื่องมือ” ต่าง ๆ มาปรับใช้ให้เข้ากับช่วงวัยของเด็กและสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ โดยการออกแบบกระบวนการดังกล่าวรุ่งวิชิตบอกว่าทำพร้อมกันใน 2 ส่วนคือ การสร้างเยาวชน และการสร้างกลไกพัฒนาพลเมืองเยาวชนจังหวัดศรีสะเกษ ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการทำงานเข้มแข็งยิ่งขึ้น

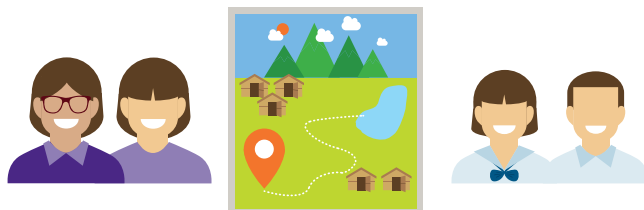
กระบวนการ “สร้างเยาวชน”

กระบวนการสร้างเยาวชนจะมีการดำเนินงานเป็นระยะ ๆ บ้างทำในพื้นที่ บ้างนำเด็กมารวมกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ “เป้าหมาย” ของกิจกรรมเป็นหลัก

- **เรียนรู้แผ่นดินถิ่นเกิดผ่าน “แผนที่ชุมชน”**

เนื่องจากโครงการนี้เป็นเรื่องใหม่สำหรับพื้นที่ และทีมงานที่ต้องเริ่มต้นทำงานไปพร้อมกัน การสร้างความคุ้นเคยและปรับความสัมพันธ์ระหว่างพี่เลี้ยงพื้นที่และทีมงานจึงเป็นสิ่งจำเป็น

การตั้งคำถามชวนคิดก็เพื่อให้เด็กและเยาวชนแต่ละทีมได้คิดวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งถึงสิ่งที่เด็กๆ จะต้องทำ ถือเป็น การให้เด็ก “จัดระเบียบความคิด” และ “สร้างระบบ” การทำงานที่ต้องมีการคิดวิเคราะห์ในทุกขั้นตอน ซึ่งในกระบวนการนี้พี่เลี้ยงในชุมชนก็จะได้เรียนรู้วิธีการทำงานไปพร้อมกัน

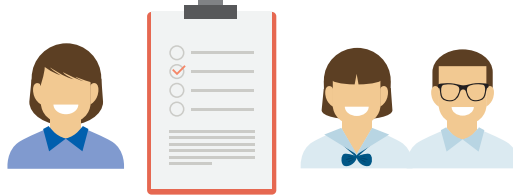

รุ่งวิชิตบอกว่า ในช่วงพัฒนาโครงการเพื่อหา “ประเด็น” ทำโครงการ ทีมใช้วิธีนัดทีมวิจัยชุมชนกับเยาวชนมาพูดคุยเป็นรายพื้นที่ เริ่มจากให้เด็ก ๆ ทำ “Story board” หรือ แผนที่ชุมชน เพื่อค้นหาว่าปัญหาของชุมชนอยู่ตรงไหน มีข้อดีข้อเสียอะไรให้ช่วยกันคิดวิเคราะห์ แล้วค่อยนำมาเป็นโจทย์การทำงาน

เมื่อได้โจทย์แล้วจึงใช้เครื่องมือ “ต้นไม้ปัญหา” เพื่อให้เด็กแตกประเด็น เห็นปัญหา เห็นสาเหตุ เห็นผลกระทบ จากนั้นจึงออกแบบการทำงานของทั้งโครงการให้ครบถ้วน ซึ่งทีมจะใช้กระบวนการตั้งคำถามเพื่อชวนคิด เช่น ตั้งชื่อโครงการว่าอย่างไร ชื่อโครงการมีความหมายว่าอย่างไร โครงการที่ทำนำไปสู่อะไร วัตถุประสงค์ของโครงการเป็นอย่างไร พื้นที่ดำเนินการที่ไหน ทีมเป็นใครบ้าง และมีใครเข้าร่วมบ้าง เป็นต้น

การตั้งคำถามชวนคิดก็เพื่อให้เด็กและเยาวชนแต่ละทีมได้คิดวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งถึงสิ่งที่เด็ก ๆ จะต้องทำ ถือเป็น การให้เด็ก “จัดระเบียบความคิด” และ “สร้างระบบ” การทำงานที่ต้องมีการคิดวิเคราะห์ในทุกขั้นตอน ซึ่งในกระบวนการนี้พี่เลี้ยงในชุมชนก็จะได้เรียนรู้วิธีการทำงานไปพร้อมกัน

• พัฒนาโจทย์โครงการ...เติมทักษะบริหารจัดการโครงการ

3 เดือนหลังจากทีมลงพื้นที่พัฒนาโครงการ เพื่อให้โจทย์แต่ละโครงการชัด ไม่สะเปะสะปะเวลาทำงาน ทีมจึงจัดประชุมระดมความคิดระดับจังหวัดขึ้น เพื่อขอความเห็นจากคณะกรรมการให้ช่วยขัดเกลาโครงการให้คมชัดและสามารถปฏิบัติได้จริง โดยในช่วงต้นๆ ขอความอนุเคราะห์จากเครือข่ายศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานในจังหวัดใกล้เคียง และนักวิชาการในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษมาช่วยให้ข้อเสนอแนะเวลาเด็ก ๆ นำเสนอโครงการ พร้อมกับเติมทักษะบริหารจัดการโครงการ เช่น “หลักคิด 5 ข้อ” ซึ่งเป็นหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ประกอบด้วย เหตุผล ความพอประมาณ มีภูมิคุ้มกัน ความรู้และคุณธรรม มาให้เด็ก ๆ ใช้เป็น “แนวทาง” การบริหารจัดการโครงการของตนเอง

• Workshop ออกแบบ “เครื่องมือ” การทำงานกับชุมชน

หลังจากเวทีกลั่นกรองของคณะกรรมการ และการพิจารณาอนุมัติ ทีมถือโอกาส “หนุนเสริม” การทำงานของเยาวชนอีกครั้งด้วยการจัดเวทีออกแบบเครื่องมือในการทำงานกับชุมชนเนื่องจากการทำงานมีภาคบังคับให้เด็ก ๆ ต้องศึกษาข้อมูลก่อน จึงจำเป็นต้องเติมความรู้เยาวชนได้เรียนรู้ “เครื่องมือ” การทำงานกับชุมชน พร้อมทั้งทำแผนการศึกษา วางกรอบข้อมูล แดกประเด็น และตั้งประเด็นคำถามร่วมกัน ซึ่งในการอบรมดังกล่าวมีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยในพื้นที่ใกล้เคียงร่วมเรียนรู้ด้วยการเป็นพี่เลี้ยงกลุ่มย่อย เช่น 5W 1H ทำเป็น Action plan ตัวอย่างเช่น ปลูกผัก ผักอะไร ปลูกที่ไหน ทำอย่างไร เพื่อให้เด็กใช้เป็นเครื่องมือไปสอบถามผู้รู้ในชุมชน ซึ่งในเวทีนี้บางชุมชนก็จะใช้แผนผังชุมชน เช่น กลุ่มที่เรื่องผ้าลายลูกแก้วเขาจะใช้แผนผังเป็นเครื่องมือเป็นต้น

• “สะกอนการเรียนรู้” เครื่องมือพัฒนาระบวนการทำงานของเยาวชน

ด้วยเป้าหมายที่ว่าทุกโครงการต้องทำงานบนฐานข้อมูลและชุดความรู้...

3 เดือนผ่านไป เมื่อเด็กลงพื้นที่เก็บข้อมูล ศึกษาหาความรู้ได้ระดับหนึ่ง ทีมได้จัดเวทีนำเสนอความก้าวหน้าโครงการ เป้าหมายของเวทีนี้คือให้เด็ก ๆ นำข้อมูลความรู้ที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อวางแผนปฏิบัติการ ซึ่งทีมได้ออกแบบกระบวนการทำงานไว้ว่า ทุกโครงการจะต้องทำงานบนฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นั่นคือ การทำงานต้องมีฐานความรู้ ฐานข้อมูลก่อน ถ้าข้อมูลพร้อม ข้อมูลพอ การทำงานก็จะเกิดผลสำเร็จ เพราะเชื่อว่าถ้ามี

ข้อมูลชุดความรู้จะทำให้การปฏิบัติดีขึ้นตามไปด้วย เหมือนเป็น “ข้อบังคับ” กล้วย ๆ ว่าทุกโครงการต้องทำงานบนฐานข้อมูลความรู้ แม้บางกลุ่มจะได้ข้อมูลไม่ชัด แต่สิ่งที่ได้ก็คือ **“พวกเขาได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติเรื่องการค้นหาข้อมูล”**

ส่วนคำว่า **“วิเคราะห์ข้อมูล”** รุ่งวิชิตมองว่า สำหรับเด็กแล้ว มีความแตกต่างกันตามสภาพของข้อมูล บางพื้นที่ได้ข้อมูลชัดก็สามารถเขียนอธิบายชัด บางพื้นที่อาจได้ข้อมูลยังไม่ชัด หน้าที่ของพี่เลี้ยงจังหวัดคือ หนุนเสริมต่อในการทำงานกลุ่มย่อย โดยให้แต่ละทีมทบทวนว่า ข้อมูลของตนมีเรื่องอะไรบ้างที่ยังไม่ได้ หรือได้ไม่ครบ หรือข้อมูลที่เก็บมาได้จะนำไปสู่การปฏิบัติที่เกิดผลได้หรือยัง โดยทบทวนร่วมกับแผนงานที่เคยออกแบบไว้ เพราะตอนแรกที่ออกแบบไว้ยังไม่เห็นข้อมูล เมื่อเห็นข้อมูลแล้วจะเปลี่ยนแปลงแผนการทำงานหรือไม่อย่างไร ถ้าสิ่งที่เด็ก ๆ ทำไม่ได้มาจากฐานข้อมูล เด็กต้องบอกให้ได้ว่า เพราะอะไร หรือต้องทำอะไรเพิ่มเพื่อให้งานนั้นบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้

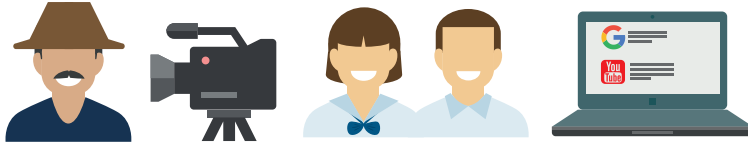
“เราให้เด็กทบทวนว่า นี่ใช้สิ่งที่เขาอยากทำจริงหรือไม่ เหตุที่เราต้องทบทวนเด็กอยู่ตลอดเวลา เพราะตอนแรกเด็กวางแผนในขณะที่เขายังไม่มีข้อมูลประกอบ แต่เมื่อเขาได้ลงพื้นที่และมีชุดข้อมูลแล้ว แผนงานที่วางไว้จะมีการปรับเปลี่ยนหรือไม่อย่างไร อยากให้เขาทบทวนใหม่อีกครั้งบนพื้นฐานข้อมูลความรู้ที่มีอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้โครงการสัมฤทธิ์ผล” มวลเล่า

ขณะที่รุ่งวิชิตเสริมว่าถ้าเราไม่让孩子ทบทวนเด็กก็จะทำเรื่องอื่นไปเรื่อย ๆ เราก็ต้องคอย “กระตุก” ดึงกลับมาบ่อย ๆ ให้เขามีใจจดจ่อกับเรื่องที่ทำ ไม่เช่นนั้นพอเขาไปเจอเรื่องใหม่ก็ไหลไปเรื่อย สิ่งที่เราทำก็เพื่อให้เขารู้จักตัวเอง การได้ทบทวนงานก็เหมือนกับการได้ทบทวนตัวเอง ได้ทบทวนบทบาทหน้าที่ของตนเอง

เพื่อให้เด็กมีทักษะในการทำงานมากขึ้น การอบรมครั้งนี้ทีมได้เสริมกระบวนการทักษะชีวิต โดยจัดเป็นฐานการเรียนรู้ 4 ฐานคือ ฐานการทำงานเป็นทีม ฐานการวิเคราะห์ข้อมูล ฐานการวางแผน และฐานสร้างเมือง เหตุที่เสริมเรื่องนี้ให้กับเด็กเพราะตอนนั้นเด็กยังอยู่แต่กลุ่มของตนเอง เราอยากให้เด็กได้เรียนรู้เรื่องการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้รู้จักเพื่อนใหม่จากต่างพื้นที่บ้าง จึงละลายข้อความต่างด้วยการจับเด็กแต่ละกลุ่มให้เวียนเรียนรู้ตามฐานต่าง ๆ หลังจบกิจกรรมฐาน ทีมเห็นความเปลี่ยนแปลงในกลุ่มเด็กชัดเจนว่า เริ่มมีการพูดคุยกันข้ามกลุ่มมากขึ้น มีการพูดคุยและวางแผนการทำงานร่วมกัน แม้จะต่างภาษาต่างชาติพันธุ์ก็ตาม

ถ้าเราไม่让孩子ทบทวน เด็กก็จะทำเรื่องอื่นไปเรื่อย ๆ เราก็ต้องคอย “กระตุก” ดึงกลับมาบ่อย ๆ ให้เขามีใจจดจ่อกับเรื่องที่ทำ ไม่เช่นนั้นพอเขาไปเจอเรื่องใหม่ก็ไหลไปเรื่อย สิ่งที่เราทำก็เพื่อให้เขารู้จักตัวเอง การได้ทบทวนงานก็เหมือนกับการได้ทบทวนตัวเอง ได้ทบทวนบทบาทหน้าที่ของตนเอง

• “การสื่อสาร” ทักษะที่ต้องเติม

ระหว่างการทำงาน ทีมวิเคราะห์พบว่า เด็กเยาวชนยังขาดทักษะเรื่องการสื่อสาร กอปรกับต้องการเตรียมเด็กนำเสนอผลงานในเทศกาลการเรียนรู้ ทีมจึงจัดให้มีการเติมเต็มเรื่อง “การออกแบบสื่อสาร” ทั้งการถ่ายภาพ ถ่ายวิดีโอ แนวคิดในการนำเสนอ เป็นต้น ซึ่งเดิมตั้งใจจะจัดเวทีการเรียนรู้สัญจร แต่เนื่องด้วยกรอบเวลาที่จำกัด จึงปรับเป็นเวทีใหญ่ครั้งเดียว

แม้รู้ว่าเด็กยังขาดเรื่องทักษะการสื่อสาร แต่กิจกรรมนี้ก็มาเข้าเก็นไป รุ่งวิชิตรบอกว่า หากจะให้เกิดประโยชน์จริงๆ จังหวะที่เหมาะสมในการเติมเต็มความรู้เรื่องนี้ น่าจะทำในช่วงเริ่มต้นของการดำเนินงาน โดยทำไปพร้อมๆ กับเรื่องการออกแบบเครื่องมือการทำงานชุมชนให้เป็นกระบวนการเดียวกัน

“ถ้ามาเติมเรื่องการสื่อสารในตอนท้าย วัตถุประสงค์ในการผลิตสื่อบางทีเด็กไม่ได้เก็บภาพ ไม่ได้ถ่ายวิดีโอไว้ หรือถ้าถ่ายก็คุณภาพไม่ค่อยดี ถ้าเราเติมเรื่องนี้ตั้งแต่ต้น เด็กๆ ก็จะสามารถถ่ายภาพเก็บวิดีโอระหว่างทำกิจกรรมไว้ได้เลย”

• เทศกาลการเรียนรู้...งานนี้ต้องขยาย

ผลงานของเด็ก ถ้าไม่นำเสนอสู่สาธารณชน ความรู้และสิ่งที่เด็กทำมาก็จะสูญเปล่า กอปรกับทีมต้องการให้คนทำงานด้านเด็กในจังหวัดศรีสะเกษรับรู้ถึง “กระบวนการสร้างพลเมืองเยาวชน” และนำ “แนวคิด” ดังกล่าวไปต่อยอดการทำงานกับเยาวชนในพื้นที่ หรือเกิดภาคีความร่วมมือสนับสนุนการทำงานระหว่างกันต่อไป จึงวางแผนจัดเวทีขยายผลเพื่อนำเสนอผลงานของเด็กๆ ให้สาธารณชนได้รับรู้

รุ่งวิชิตรบอกว่า เวทีนี้นอกจากต้องการให้ “คนอื่น” ได้รับรู้แล้ว เป้าหมายสำคัญอีกส่วนหนึ่งคือ การให้คนในพื้นที่ ในหมู่บ้าน ในชุมชนที่กลุ่มเยาวชนอาศัยอยู่รับรู้รับทราบ และร่วมชื่นชมผลงานของลูกหลาน

“อยากให้เห็นในชุมชนที่เด็กๆ ทำงานด้วยมาดู เพราะตอนแรกบางพื้นที่พ่อแม่ผู้ปกครองไม่ไว้ใจให้เด็กทำวันนี้ก็อยากให้เขามาเห็นว่าเด็กทำอะไร ให้คนในพื้นที่ได้มาเห็นว่า ลูกหลานเขาไม่ได้ทำคนเดียว แต่ยังมีพื้นที่อื่นๆ ด้วย และอยากให้มีคนในจังหวัด รวมถึงผู้หลักผู้ใหญ่ในจังหวัดมาดูด้วยว่า “พลัง” ของเด็กสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับชุมชนได้อย่างไร”

กระบวนการสร้าง “กลไก” พัฒนา เยาวชนพลเมืองดีศรีสะเกษ

อาจกล่าวได้ว่าโครงการเยาวชนพลเมืองดีศรีสะเกษไม่เพียงแต่สร้างเด็กเยาวชนคนรุ่นใหม่ให้ลุกขึ้นมาเอาธุระกับชุมชนท้องถิ่นได้เท่านั้น แต่ยังช่วยสร้าง “กลไกระดับจังหวัด” ให้เข้ามาร่วมเป็นภาคีเครือข่ายขับเคลื่อนการพัฒนาเด็กเยาวชนของจังหวัดศรีสะเกษได้อย่างเป็นรูปธรรม สำหรับกลไกระดับจังหวัดที่เข้ามาเป็นคณะกรรมการโครงการประกอบด้วย เครือข่ายศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานในจังหวัดใกล้เคียง และนักวิชาการในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษที่เข้ามาช่วยให้ข้อเสนอแนะการทำโครงการของเด็กเป็นระยะ ๆ

รุ่งวิจิตบอกว่า นอกจากกลไกระดับจังหวัดแล้ว “กลไกในพื้นที่” หรือ “พี่เลี้ยงชุมชน” ก็สำคัญไม่แพ้กัน ด้วยเหตุนี้ทีมจึงสร้าง “กลไกร่วม” ของกลุ่มคนที่ทำงานด้านเยาวชน มีกลไกระดับจังหวัดทำหน้าที่พิจารณาถ่วงถ่วงโครงการ ให้ข้อเสนอแนะทั้งพี่เลี้ยงจังหวัด พี่เลี้ยงชุมชน และการทำโครงการของเด็ก ส่วนพี่เลี้ยงจังหวัดทำหน้าที่หนุนเสริมและติดตามการดำเนินงานของเด็ก ขณะที่พี่เลี้ยงชุมชนที่อยู่ในพื้นที่จะทำหน้าที่กระตุ้น กระตุ้นให้เด็กลงมือทำโครงการตามแผนที่วางไว้

“โคช” ผู้สร้างการเรียนรู้และสร้างคน

“โคช” ทำหน้าที่อะไร คำถามนี้คงมีหลายคำตอบ แต่สำหรับโครงการ Active Citizen แล้ว “โคช” ก็คือ “พี่เลี้ยง” นั่นเอง ซึ่งในที่นี้หมายถึงผู้ทำหน้าที่สนับสนุนให้เด็กเรียนรู้จากการลงมือทำได้อย่างเต็มศักยภาพ ด้วยการเปิดพื้นที่การเรียนรู้ผ่านการทำโครงการชุมชน ให้คุณค่ากับการที่เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง มากกว่าตำรา ให้เด็กได้ทดลอง สร้างสรรค์ ลงมือทำ ลองผิดลองถูก โดยมีผู้ใหญ่คอยสนับสนุน กลับปล่อยให้เด็ก ล้มและลุกด้วยตัวเอง สอนโดยไม่สั่ง แนะนำโดยไม่นำ เปิดใจกว้าง และที่สำคัญคือต้องเรียนรู้ไปพร้อมๆ กับเด็ก

สำหรับโครงการเยาวชนพลเมืองดีศรีสะเกษแบ่ง “โคช” ออกเป็น 2 ระดับคือ “โคชที่เป็นที่ปรึกษาเด็ก” ซึ่งในที่นี้เรียกว่า “พี่เลี้ยงชุมชน” และ “โคชที่เป็นเจ้าหน้าที่ไหนด” หรือ “พี่เลี้ยงจังหวัด” นั่นเอง โดยโคช ทั้งสองจะทำงานหนุนเสริมซึ่งกันและกันเพื่อให้โครงการเดินไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้

ทั้งนี้คุณลักษณะการเป็น “โคช” ที่ดีคือ 1.รู้จักสังเกตและเข้าใจเยาวชน นำความชอบมาต่อยอดสร้างฝัน ให้เป็นจริง รู้สถานการณ์ปัญหาที่กำลังเผชิญ และสามารถสนับสนุนได้ทันทั่วทั้งที่เยาวชนก้าวสู่อนาคตที่คาดหวังไว้ อย่างราบรื่น 2.เปิดโอกาสให้เยาวชนเรียนรู้วิถีจากชีวิตจริง ประสบการณ์จริงในชุมชนเพื่อให้เกิดความ เชื่อมโยงตัวเองกับพื้นที่ ได้มากกว่าความรู้สำเร็จรูป 3.มีทักษะสร้างแรงบันดาลใจ เต็มพลังใจ ให้สร้างความ เปลี่ยนแปลงกับสังคมด้วยพลังพลเมืองในตัวเยาวชน 4.มีทักษะการ “ตั้งคำถาม” กระตุ้นความคิด สร้างความท้าทาย เพื่อยกระดับความสามารถเยาวชน เปิดอภิสภาพทางความคิดโดยไม่ครอบงำ แต่สร้างการเรียนรู้หรือกระตุ้น ความคิดจากการตั้งคำถาม และ 5.ยอมรับความต่าง ให้คุณค่ากับความคิดที่หลากหลาย และคุณค่าของการ สร้างสรรค์ไปด้วยกัน

เทคนิคการโคชเพื่อสร้างเยาวชนพลเมืองดีศรีสะเกษ

สำหรับเทคนิคการโคชของพี่เลี้ยงจังหวัดจะใช้วิธี “แบ่งพื้นที่” กันดูแล เพื่อความสะดวกในการตามงานอย่างใกล้ชิด โดยมวลดดูแลโครงการในพื้นที่อำเภอโนนคูณ ตีคู่ดูแลโครงการในพื้นที่อำเภอขุนหาญ ส่วนเบญจดูแลโครงการในพื้นที่อำเภอปรางค์กู่

มवलบอกว่า ช่วงแรกที่เขาลงพื้นที่ ทั้งเด็ก ๆ และพี่เลี้ยงต่างก็เกร็งกันหมด คงกังวลว่าเขาจะมาตามงาน แต่พอช่วงหลังไม่มีใครเกร็งแล้ว แถมยังถามอีกว่า “พี่มวจะมาวันไหนจะเตรียมอาหารไว้รอ”

“ตอนแรกที่เราแบ่งพื้นที่กันดูแล เพราะยังจัดระบบการทำงานของทีมไม่ลงตัว ไหนจะงานประจำสำนักงาน งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ใครจะลงพื้นที่ ใครจะอยู่สำนักงาน เลยต้องมีการสลับกันลงพื้นที่ ส่วนใครจะลงพื้นที่ไหน ทีมจะใช้การเขียนขึ้นตารางบอกว่าใครไปทำอะไร ที่ไหน อย่างไร” มวลเล่าบรรยากาศการทำงานในทีม

อย่างไรก็ตามทีมงานจะร่วมกันประเมินเป็นช่วง ๆ ว่า แต่ละครั้งที่ลงไปเยี่ยมในพื้นที่เห็นเด็กเป็นอย่างไร ทั้งนี้ทีมงานได้ตั้งข้อสังเกตต่อความแตกต่างประเด็นชาติชาติพันธุ์และพื้นที่งานวิจัยเก่า พื้นที่ใหม่ซึ่งคาดหมายว่าน่าจะเป็นมิติที่จะใช้สังเคราะห์โครงการในช่วงท้าย ๆ ได้

• จังหวะ “เข้ามว” กับพี่เลี้ยงในชุมชน

เป็นสิ่งที่ทีมงานให้ความสำคัญมาก เพราะต้องอยู่ใกล้ชิดเด็ก รุ่งวิชิตมองว่า โครงการ Active Citizen “พี่เลี้ยงชุมชน” คือผู้ที่มีบทบาทมากที่สุด การที่เราจะชวนเด็กมาร่วมเวทีแต่ละครั้งต้องได้รับการไว้วางใจจากพ่อแม่ผู้ปกครองในชุมชนด้วย ไม่เช่นนั้นเขาจะไม่ให้มา และต้องมีคนที่เขาไว้วางใจมาด้วย ซึ่งคนที่ชุมชนไว้วางใจคือพี่เลี้ยงชุมชนนั่นเอง เรามองว่าตัวพี่เลี้ยงเองก็ต้องเรียนรู้ด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้เมื่อทีมจัดอบรมทุกครั้งจึงต้องเชิญพี่เลี้ยงชุมชนเข้าร่วมด้วย แต่จะจัดวงพูดคุยกันเฉพาะพี่เลี้ยง เพื่อหารือเรื่องทิศทาง แนวทาง และกระบวนการทำงาน ด้วยการ “สร้างความเข้าใจ” ร่วมกันว่า โครงการนี้เด็กต้องคิดเองทำเอง

“จังหวะและท่าที” ในการทำงานกับพี่เลี้ยงในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่ทีมงานตระหนักว่า มีผลอย่างยิ่งต่อการทำงานของเยาวชน โดยเฉพาะการบริหารความสัมพันธ์ระหว่างทีมพี่เลี้ยงจังหวัดกับพี่เลี้ยงในชุมชน ระหว่างพี่เลี้ยงในชุมชนกับกลุ่มเยาวชน หรือระหว่างพี่เลี้ยงจังหวัดกับกลุ่มเยาวชน เป็นเรื่องที่ต้องเรียนรู้ที่จะจัดวางความสัมพันธ์ให้พอดี ให้ต่างฝ่ายต่างสบายใจในการทำหน้าที่

“ช่วงแรก ๆ ยอมรับว่า ต้องทำความเข้าใจกันอย่างหนักถึงบทบาทของพี่เลี้ยง เพราะเป้าหมายที่อยากเห็นร่วมกันคือ อยากให้เด็กคิดวิเคราะห์ได้ คิดเอง ทำเอง ดังนั้นต้องให้เด็กมีบทบาทมากกว่าพี่เลี้ยง แต่พอกลับไปในพื้นที่ก็ตรึงเดิม พี่เลี้ยงเผลอนำเด็กอีกแล้ว เจอแบบนี้ก็ต้องคุยใหม่เป็นรอบ ๆ ลงไปพื้นที่ก็คุยเฉพาะตัวบ้าง เราเองก็ต้องระวังท่าทีในการห้ามด้วย ก็กลัวอยู่ว่า เขาจะเคืองเอา” มวลสารภาพถึงอาการเกร็ง

เช่นเดียวกับการจัดความสัมพันธ์กับคนที่อยู่รายรอบเด็ก ซึ่งมีทั้งผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง อบต. อสม. ที่ต้องเปลี่ยนกระบวนการทำงานเยาวชน เน้นให้เด็กได้คิด ได้ออกแบบ ได้วางแผน ได้ลงมือปฏิบัติ และสรุปผลด้วยตนเอง โดยมีผู้ใหญ่ที่รายล้อมคอยช่วยประคับประคองอำนวยความสะดวก ไม่ใช่ครอบงำ

• “กระดาศปรีฟ” คัมภีร์ตามงานของพี่เลี้ยง

หลังจากติดอาวุธการทำงานให้เด็กด้วย “เครื่องมือ” การทำงานกับชุมชนแล้ว เมื่อแต่ละทีมกลับเข้าพื้นที่ ทำการศึกษาข้อมูลความรู้ในเรื่องที่ทำตามแผนงานที่ออกแบบไว้แล้ว ระหว่างนี้ทีมพี่เลี้ยงจังหวัดก็ต้องคอยเมียงมองและประเมินดูว่า ทีมไหนเป็นอย่างไร เพื่อที่จะได้หนุนเสริมได้ทันท่วงที ซึ่งเครื่องมือการทำงานของทีมพี่เลี้ยงจังหวัดคือ “กระดาศปรีฟ” ที่แต่ละทีมบันทึกไว้ เช่น แผนที่ชุมชน แผนงานที่ออกแบบ การแตกกรอบประเด็น เป็นต้น

“เวลาทีมลงพื้นที่ทุกครั้งจะต้องบอกเด็ก ๆ ให้นำกระดาศปรีฟมาด้วยเพื่อใช้ทบทวนการทำงาน เรียกว่าเป็น “คัมภีร์” ก็ว่าได้ เพราะบางครั้งสิ่งที่เด็ก ๆ ทำก็ไม่ตรงตามแผนที่วางไว้ หากรู้สึกว่าการไม่เข้าใจ เราก็ต้องพาเด็กตั้งต้นใหม่ พยายามชวนคิดชวนคุยแล้วให้เขาทำเอาตัวโครงการมาดูเป็นรายกิจกรรมเลย กิจกรรมนี้ทำไม ทำแล้วมีใครมาร่วมบ้าง ทำแล้วเราจะได้อะไร แล้วตอนลงมือทำจะออกแบบกันอย่างไร ใครจะทำเรื่องนั้นเรื่องนี้ ใครจะไปชวนผู้รู้ ใครจะไปชวนผู้นำชุมชน ถ้าเราพยายามกระตุ้นเขาก็ทำ” มวลเล่าถึงวิธีการทำงาน

สำหรับเด็กซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้ชิดกับโครงการ ดักแด่แตกใหม่ทอกรทอใหม่สายใย (โชดละเว) โครงการ Eng Easy สานใจเดิมฝัน เรียนรู้ร่วมกันจากพี่สู่น้อง และโครงการสานสัมพันธ์ก่อนกวยท่วยอีกที่ดูแลอยู่ จะมีความสนิทสนมกับเด็ก ๆ มากกว่า เด็ก ๆ จึงกล้าพูดกล้าถาม บางครั้งก็จะซื้อมอเตอร์ไซด์มาหาถึงบ้าน ถ้าไม่อยู่ที่โทรศัพท์ถามไถ่ว่า กิจกรรมนี้ต้องเริ่มอย่างไร ต้องเริ่มเก็บข้อมูลอย่างไร

• พี่เลี้ยงต้องกระตุ้น กระตุ้นเด็กตลอดเวลา

คิด 3 เดือน ทำ 3 เดือน คือ การแบ่งแผนการทำงานโครงการเยาวชน โดยมีเงื่อนไขว่า 3 เดือนแรกศึกษาข้อมูลความรู้ ทำรายงานสรุปความก้าวหน้า และสรุปการเงินในงวดแรก เพื่อนำมาเบิกงบประมาณช่วงที่ 2 ซึ่งเป็นช่วงปฏิบัติการ ทีมพบบทเรียนในเชิงของการ

บริหารจัดการโครงการของหลายพื้นที่ว่า การบริหารจัดการโครงการช่วงแรกหลายพื้นที่ยังอยู่ในมือพี่เลี้ยงเกินครึ่ง แต่ด้วยความหวังดี เพราะเงินเยอะไม่กล้าให้เด็กถือเงิน งานจึงสะดุด เพราะติดที่พี่เลี้ยง เด็กก็ไม่กล้าเอาเงินไปใช้

เมื่อเป็นเช่นนี้ พอถึงงวดที่ 2 ทีมต้องทำความเข้าใจกับเด็กและพี่เลี้ยงใหม่ว่า โครงการนี้เราอยาก让孩子ได้ลองบริหารจัดการการเงินเอง อยากให้เด็กลองทำดู หายก็ไม่มีเป็นไร มาถอดบทเรียนดูว่าเงินหายได้อย่างไร เพราะเขาดูแลไม่ดี หรือเป็นเพราะอะไร บริหารจัดการกันอย่างไร ให้เขาลองจัดการเขียนบัญชี ลองเก็บเงิน วิธีการก็แล้วแต่กลุ่ม บางกลุ่มอาจจะแบ่งกันถือเงินก็ได้

ผลของการทดลองบริหารจัดการการเงินพบว่า ไม่มีเยาวชนกลุ่มไหนที่มีปัญหาเรื่องการดูแลเงิน แต่มีปัญหาเรื่องการทำบัญชี เพราะบางกลุ่มก็ลืมจดค่าใช้จ่าย ต้องมาช่วยกันคิดว่า กิจกรรมที่จัดไปใช้จ่ายอะไรไปบ้าง

ในช่วงปฏิบัติการของเด็ก ทีมพี่เลี้ยงจังหวัดไม่ได้เน้นการลงพื้นที่มาก แต่จะใช้แรงกระตุ้นจากโครงการของเด็ก ๆ ด้วยตนเองผ่านโซเชียลมีเดีย โดยเฉพาะเฟซบุ๊กที่พบว่า สามารถสร้างแรงกระตุ้นเพื่อแลกเปลี่ยนและกันได้เป็นอย่างดี

“มีบางกลุ่มที่ทำงานแล้วอัฟ พวกกลุ่มอื่นเห็นก็ทำตามทำไปอัฟไป เราใช้ตัวนี้เป็นแรงกระตุ้นส่วนหนึ่ง เห็นได้ชัดเลยว่า ถ้าวันนี้มีกลุ่มไหนอัฟไปแล้วอีกไม่กี่วันกลุ่มอื่นก็จะอัฟบ้าง แต่ก็มีบางกลุ่มที่เฉย ๆ เราก็ต้องกระตุ้น เวลาที่เด็กอัฟเราก็ต้องไปกดไลค์ กดแชร์ และลิงค์มาที่เพจโครงการ หรือหากกลุ่มไหนไม่มีเฟซบุ๊กเราก็ช่วยอัฟในเพจโครงการ แล้วพี่เลี้ยงชุมชนก็มาแชร์ต่อ” เบญเล่าถึงการใช้อยู่อีเมลมีเดียหนุนเสริมการทำงาน

มวลเล่าต่อว่า ในช่วงปฏิบัติการเห็นได้ชัดว่า เมื่อเด็ก ๆ มีพื้นที่เรียนรู้ ทำให้เกิดความกระตือรือร้น แต่ก็ยังมีความครีครึ้นเป็นโซน ๆ

เบญเสริมว่าความครีครึ้นอันหนึ่งเกิดจากรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ เขารู้สึกว่าเป็นโครงการของเขา ส่วนพื้นที่ที่เจียบเป็นเพราะเขายังไม่รู้รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของอย่างกลุ่มโชดละเวเขามีความเข้าใจ

ว่าอยากทำเรื่องผ้า อะไรที่ทำให้เขาขยับเรื่องผ้าได้ เขาก็จะทำเต็มที่ แต่พื้นที่ไหนที่เป็นโครงการที่เขายังไม่อินกับเรื่องนั้น เขาก็จะเฉื่อยๆ

แต่ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มที่เฉื่อย หรือกลุ่มที่ท้อ หน้าทีของพี่เลี้ยงต้อง “กระตุก” ด้วยการพูดคุย ซึ่งส่วนใหญ่เด็ก ๆ จะสะท้อนว่า ไม่สนุก เมื่อเกิดอาการเช่นนี้ พี่เลี้ยงก็ต้องชวนสรุปบทเรียนว่า ถ้ารู้สึกไม่สนุก เป็นไปได้ไหมที่เราจะปรับเปลี่ยนให้สนุกขึ้น ซึ่งทั้งนี้ทั้งนั้นก็ต้องรักษาสมดุลระหว่างการปรับเปลี่ยนใหม่กับการพยายามสู้กับปัญหา

“ถ้าจะปรับเปลี่ยนทำใหม่เลย ดูเหมือนจะง่ายไป เราคิดว่าอันนี้ไม่ใช่แล้ว ไม่ชอบแล้วหยุดทำ เปลี่ยนใหม่เลย ไม่ใช่วิธีที่ดี เพราะถ้าเด็กไปเจอภาวะเดิมว่า ไม่ชอบ ไม่ใช่อีก เขาจะเปลี่ยนอีกใหม่ เราต้องกระตุกเด็กว่าลองหยุดก่อนไหม ชวนคุยว่าปัญหาที่ไม่ชอบ ไม่ใช่คืออะไร แล้วถ้าจะทำเรื่องใหม่ ปัญหาเดิมที่เจอจะเคลียร์ได้ไหม พยายามให้เขานิ่งกับตัวเองก่อน ชวนทบทวนก่อนจะไปทำเรื่องใหม่” เบื้องต้นถึงกระบวนการ กระตุกกระตุ้นสร้างสำนึกความรับผิดชอบ

ความครึกครื้นอันหนึ่งเกิดจากความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ เขารู้สึกว่าเป็นโครงการของเขา ส่วนพื้นที่ที่เงียบเป็นเพราะเขายังไม่รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ... แต่ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มที่เฉื่อย หรือกลุ่มที่ท้อ หน้าทีของพี่เลี้ยงต้อง “กระตุก” ด้วยการพูดคุย ชวนสรุปบทเรียนว่า ถ้ารู้สึกไม่สนุก เป็นไปได้ไหมที่เราจะปรับเปลี่ยนให้สนุกขึ้น ซึ่งทั้งนี้ทั้งนั้นก็ต้องรักษาสมดุลระหว่างการปรับเปลี่ยนใหม่กับการพยายามสู้กับปัญหา

1 ปี...สิ่งดีๆ ที่เกิดขึ้น จากการสร้างเยาวชนพลเมืองดีศรีสะเกษ

ผศ.ดร.เอมอร แสนภูวา คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ **กลไกระดับจังหวัด** บอกว่า “โครงการเยาวชนพลเมืองดีศรีสะเกษเป็นโครงการที่ดี เพราะมุ่งเน้นไปที่ตัวเยาวชน มีกระบวนการต่างๆ เพื่อฝึกเยาวชน ตั้งแต่กระบวนการคิด การวางแผน การมีส่วนร่วม การลงมือปฏิบัติ การประเมินผลด้วยตนเอง ให้เยาวชนได้พัฒนาชุมชนสังคมของตนเอง สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การฝึกให้เด็กได้เรียนรู้กระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ และโครงการนี้ก็มาถูกทางแล้วที่ทำให้เด็กหันมาใส่ใจความเป็นไปของชุมชนตนเอง โดยส่วนตัวคิดว่า ถ้าหน่วยงานต่างๆ จะส่งเสริมสนับสนุนก็น่าจะออกแบบในรูปแบบนี้จะทำให้เยาวชนได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริง เพราะการพัฒนาชุมชนจะมั่นคงและยั่งยืนได้ต้องมาจากคนในชุมชนเอง”

โครงการนี้ก็มาถูกทางแล้วที่ทำให้เด็กหันมาใส่ใจความเป็นไปของชุมชนตนเอง โดยส่วนตัวคิดว่า ถ้าหน่วยงานต่างๆ จะส่งเสริมสนับสนุนก็น่าจะออกแบบในรูปแบบนี้ จะทำให้เยาวชนได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริง

กมลรัตน์ จูสีมา หัวหน้ากลุ่มงานเวชศาสตร์ครอบครัวและปฐมภูมิ โรงพยาบาลโนนคูณ ในฐานะพี่เลี้ยงชุมชน บอกว่า “เมื่อผ่านกระบวนการ 1 ปี สัมผัสได้ถึงพัฒนาการของเด็ก เช่น มีความรับผิดชอบมากขึ้น นิ่งขึ้น จัดการโครงการได้ จัดการตัวเองได้ดีขึ้น พฤติกรรมเรียกร้องความสนใจลดลง ปัญหาทะเลาะวิวาทหรือความขัดแย้งในกลุ่มเด็กก็ลดลง ความเป็นผู้ใหญ่ มีจิตอาสา และกล้าแสดงออกมากขึ้น เมื่อเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเด็กเยาวชนเป็นไปในทิศทางที่ตรงตามเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ จึงคิดว่า ทีม รพ.สต. และโรงพยาบาลน่าจะเข้ามามีบทบาทในการหนุนเสริมเยาวชนให้มากกว่าเดิม โดยมีการเช็ตรูปแบบการทำงานที่เป็นระบบมากขึ้น”

วรุฒิ ศรีทองธนเดช กรรมการหมู่บ้านบ้านแต่พัฒนา หมู่ 11 ตำบลโพธิ์กระสังข์ อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ “ตอนเขามาบอกว่าจะทำโครงการ กรรมการบอกว่าถ้าจะต้องทำจริงจัง ทำให้เป็น ไม่ทำทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ จะเสียชื่อหมู่บ้านไปด้วย ที่แรกไม่เชื่อว่าเด็กจะทำได้สำเร็จ ตั้งแต่โตมา ไม่เคยเห็นเด็กกลุ่มไหนทำได้เลย แต่เด็กกลุ่มนี้ทำได้สำเร็จ แรกๆ เด็กเขาไปรวมตัวทำกันจนดึกดื่นก็แอบไปดูเหมือนกัน กลัวว่าเขาจะทำอะไรไม่ดีหรือเปล่า เพราะชุมชนมียาเสพติดระบาด พอเด็กๆ มาทำผ้าไหม ยาเสพติดก็หายไป แต่ก่อนเด็กมั่วนิ่ม ขี้บอออกนอกหมู่บ้าน ตอนนี้พอเลิกเรียน กินข้าวเสร็จ ก็ไปเรียนรู้การทอผ้า ตอนนี้เราก็กเริ่มมองเขาใหม่แล้ว”

จำรูญ นาคนวล ผู้ใหญ่บ้านบ้านร่งระ ตำบลตูม อำเภอปรังค์ภู จังหวัดศรีสะเกษ พี่เลี้ยงชุมชน

“การที่เยาวชนได้มีความรับผิดชอบในการทำโครงการเอง ทำให้พวกเขาพัฒนาทักษะในหลาย ๆ ด้าน ผู้สูงอายุจะมีชีวิตชีวามากขึ้นเวลาที่มาสอนเยาวชน ผู้สูงอายุจะดีใจ จะริบมา รู้สึกอยากเล่น อยากสอน เพราะรู้สึกว่ามีคนให้ความสำคัญ กิจกรรมการเรียนการสอนดนตรีพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงเด็กและผู้สูงอายุเข้าหากัน ตอนนี้เยาวชนมีอะไรเขาจะรีบไปหาผู้สูงอายุ ถามหากัน ปรึกษากัน ผูกพันกันมากขึ้น”

ยายแก้ว เลิศศรี ผู้วัย 83 ปี ตำบลโพธิ์กระสังข์ อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ

“รู้สึกดีใจที่ลูกหลานสนใจศึกษาและสืบต่อภูมิปัญญา รู้สึกยินดีมากที่ได้มีส่วนช่วยสอนให้เด็ก ๆ เล่นทรายอีกจนเป็น การละเล่นนี้หายไปจากหมู่บ้านระยะหนึ่งแล้ว คนแต่ละรุ่นจะมีวิธีการเล่นไม่เหมือนกัน คนรุ่นเดียวกับยายที่เล่นเป็นมี 2-3 คน แต่มียายจำได้คนเดียว เด็ก ๆ มารับไปทำกิจกรรมก็ดียายก็เพลิดเพลินไปกับเขาด้วย”

คุณแม่น้องน้ำฝน-สุนันทา ทองคำผุย โครงการเติมใจวัยใส ใส่ใจวัยเก๋า

“พอถูกเข้าร่วมโครงการนี้ เราได้ทันทีเลยว่าเขาเปลี่ยนไป จากที่เคยอารมณ์หงุดหงิด ใจร้อน ตอนนี้ก็ใจเย็น เป็นหัวหน้าทีมคอยชักชวนน้องมาเข้าทำโครงการ รู้สึกภูมิใจในตัวเขาที่เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น เขารู้จักแบ่งเวลาทั้งทำโครงการ ทั้งเรียน รู้จักคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก เมื่อก่อนติดโทรศัพท์มาก ตอนนี้เวลาไปโรงเรียนก็ไม่เอาโทรศัพท์ไปแล้ว ทั้งไว้ที่บ้าน เพราะอย่างไรก็มีแม่ ป้า และย่า อยู่รับสายให้”

รุ่งวิจิต คำงาม “โครงการนี้ทำให้เขาเห็นพลังของพลเมืองรุ่นใหม่ของจังหวัดศรีสะเกษที่จะรับช่วงต่อจากผู้ใหญ่ 3 ด้านด้วยกัน คือ 1.การสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ที่กำลังจะสูญหาย 2.การเรียนรู้วิถีชีวิตการหาอยู่หากินบนฐานทรัพยากร และ 3.การทำโครงการจิตอาสาเพื่อชุมชน”

โครงการนี้ทำให้เห็นพลังของพลเมืองรุ่นใหม่
ของจังหวัดศรีสะเกษที่จะรับช่วงต่อจากผู้ใหญ่

บทเรียนของการเริ่มต้น

หน้างานใหม่ และการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ แน่แน่นอนว่าทีมต้องเผชิญปัญหาใหม่ๆ ให้ได้
 ลับคมสมอง การดำเนินงานโครงการเยาวชนพลเมืองดีศรีสะเกษก็หนีไม่พ้น ทั้งปัญหาใน
 ระดับพื้นที่ และปัญหาเชิงการจัดการ ที่ทีมงานต้องเรียนรู้และก้าวข้ามไปให้ได้

ก้าวข้าม “ปัญหา”

รุ่งวิจิตบอกว่า ปัญหาแรกๆ ที่ทีมต้องเผชิญคือ ความคุ้นชินของคนในพื้นที่ต่อการทำงานเยาวชน ที่บางกลุ่มยังชินกับการเป็นผู้นำเด็ก เด็กเป็นแค่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่หน่วยงานองค์กรต่างๆ จัดขึ้น แต่การทำงานในโครงการนี้เน้นให้เด็กได้คิดเอง ลงมือทำเอง บริหารจัดการเอง การพูดคุยเพื่อทำความเข้าใจกับพี่เลี้ยงในชุมชนเป็นสิ่งที่ทีมให้ความสำคัญ ซึ่งส่วนนี้ทีมก็ได้รับการหนุนเสริมจากมูลนิธิสยามกัมมาจลมาร่วมพูดคุยเพื่อทำความเข้าใจกระบวนการต่อไปพร้อมกัน

และปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือ มีโครงการที่ต้องหยุดไปกลางคัน 1 โครงการคือโครงการรู้จัก รู้ชอบ โลกของ สุขใจ ซึ่งเมื่อทีมร่วมกันวิเคราะห์พื้นที่ก็พบว่า เด็กที่เข้าร่วมโครงการเป็นเครือข่ายที่พี่เลี้ยงชุมชนชวนมา และติดตามรุ่นพี่ที่สนิทเข้ามาทำกิจกรรม เมื่อรุ่นพี่ต้องไปเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา กลุ่มจึงขาดผู้นำ เกิดอาการท้อ ทำให้ไม่สามารถขยับงานต่อได้ ซึ่งประเด็นนี้ทีมได้วิเคราะห์การทำงานของตนเองพบว่า พวกเราอาจจะมีจุดอ่อนที่ไม่รู้จักพื้นที่ดีพอ ทำให้เข้าผิดช่องทาง เนื่องจากพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่มีฐานงานพัฒนาที่พัฒนาชุมชนได้ไปสร้างฐานการทำงานเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงไว้ ทำให้ในชุมชนมีกิจกรรมค่อนข้างเยอะ หากเราประสานงานผ่านกลไกของผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่น่าจะเป็ช่องทางที่ดีกว่า อย่างไรก็ตามทีมก็ยังตั้งใจที่จะนัดหมายกับกลุ่มเยาวชน เพื่อสรุปบทเรียนการทำงานร่วมกันอีกครั้ง

“เวลาเจอแบบนี้ทีมก็แก้เหมือนกัน เราต้องเยียวยาตัวเอง ด้วยการไปหากกลุ่มอื่นไปรับพลังจากกลุ่มอื่น อาจจะแวะมาทางโนนคูณบ้าง ชุนหาญบ้าง” มวลพุดถึงยามเสียดายการของทีมที่ต้องเยียวยา

ปัญหาการจัดการเวลาเรียนกับเวลาทำกิจกรรมของเด็กเยาวชนไม่ใช่ปัญหาใหญ่ในการทำงาน แต่การจัดการช่วงเวลาที่เหมาะสมในการทำงานโครงการเป็นบทเรียนที่ทีมต้องนำมาปรับใช้ในการทำงานต่อไป จากเดิมที่คิดว่า การทำงานกับเด็กเยาวชนน่าจะทำได้สะดวกช่วงปิดเทอม แต่ในความเป็นจริงแล้วทำได้ยาก เพราะบริบทของพื้นที่ที่เด็กเยาวชนส่วนหนึ่งนิยมไปทำงานหารายได้ในกรุงเทพฯ บางส่วนต้องไปอยู่กับพ่อแม่ที่ทำงานในจังหวัดอื่น หรือบางกลุ่มก็เป็นช่วงเปลี่ยนผ่าน ต้องหาที่เรียนต่อ จึงกลายเป็นว่า กิจกรรมหลายอย่างที่วางแผนไว้ว่าจะขับเคลื่อนในช่วงปิดเทอมก็ต้องเร่งทำก่อนปิดเทอม หรือต้องเลื่อนออกไปให้ถึงช่วงเปิดเทอมเด็ก ๆ จึงจะพร้อมหน้าพร้อมตา

“มีบางกลุ่มเหมือนกันที่ทำได้ตามแผน เด็กก็บอกว่าติดเรียนทำให้ไม่มีเวลาทำกิจกรรม หรือกิจกรรมเยอะและเพื่อนไม่ให้ความร่วมมือ แต่พอเราให้เขาทบทวนตัวเองเขาก็รู้ว่าเป็นเพราะเขาขี้เกียจ” เบญญ์เล่าถึงปัญหาที่เด็ก ๆ สะท้อน ซึ่งมवलเสริมว่า บางกลุ่มจะมีปัญหาอยู่บ้างเรื่องเวลา เพราะในกลุ่มจะมีทั้งรุ่นพี่รุ่นน้องที่เรียนต่างระดับชั้นกัน เวลาง่ายไม่ตรงกัน จึงใช้เวลาทำงานร่วมกันได้ยาก แต่เด็ก ๆ ก็สามารถจัดการเวลาที่มีได้เป็นอย่างดี

สำนึกพลเมือง...เกิดได้จากการลงมือทำ

“เริ่มทำกระบวนวันแรกเด็ก ๆ ดื้อมาก ไม่ฟังพี่เลี้ยง ทุกคนเขาแต่คุยกันเอง บางคนก็เล่นมือถือ พอผู้ใหญ่พูดเขาก็พูดแทรกบ้าง แชวเล่นบ้าง พอมาพักหลัง ๆ เขาเริ่มนิ่งขึ้น” ตึกสะท้อนภาพความเปลี่ยนแปลงที่เธอสัมผัสได้

หากจะวิเคราะห์ว่า เด็ก ๆ เปลี่ยนไปเพราะอะไร คงต้องยกความดีให้ “เวที” ต่าง ๆ ที่นำกลุ่มเด็กเยาวชนมาพบเจอกัน เพราะการมาเวทีทำให้เด็กได้เห็น ได้เรียนรู้ และซึมซับว่า เพื่อนกลุ่มอื่น ๆ เขาทำงานอะไร และทำอย่างไร เป็นเชื้อไฟที่ช่วยเร่งให้เด็ก ๆ มีพลังในการทำงานให้ก้าวหน้ามากที่สุด

รุ่งวิชิตย้ำว่า กระบวนการในเวทีช่วยได้มากจริง ๆ เพราะเวลามาเวทีแต่ละครั้ง เด็กจะได้พบเจอเพื่อนกลุ่มอื่น ๆ เช่น กลุ่มไชดละเวที่ทุกคนในทีมต่างช่วยกันวางแผนการทำงาน พอเห็นเช่นนี้ กลุ่มอื่นก็อยากทำบ้าง อยากให้งานเสร็จเหมือนกลุ่มไชดละเวบ้าง ก็เริ่มมีการออกแบบหรือวางแผนการทำงานจริงจังมากขึ้น กล่าวได้ว่า**เวทีอบรมแต่ละครั้งคือ “เครื่องมือ” สำคัญที่จะช่วยปรับเปลี่ยนวิธีคิด วิธีการทำงานของเด็กได้เป็นอย่างดี**

นอกจากนี้ยังมีอีกองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญคือ การที่พี่เลี้ยงจังหวัด พี่เลี้ยงจากมูลนิธิสยามกัมมาจล และฝ่ายสื่อสารสังคมของมูลนิธิสยามกัมมาจลจะไปพบปะ พูดคุยถามไถ่ ก็เป็นสิ่งที่ทำให้เด็ก ๆ รู้สึกได้ว่า เขามีคนคอยสนับสนุนอยู่ การทำงานของกลุ่มเด็กไม่ได้สิ้นสุดอยู่ที่

สำนึกพลเมืองน่าจะเกิดขึ้นในช่วงที่เด็กๆ ได้ไปคลุกคลีกับชุมชน โดยเฉพาะในช่วงเก็บข้อมูลในพื้นที่ น่าจะเป็นช่วงที่ทำให้เด็กๆ ได้ซึมซับ เริ่มรัก และเริ่มเห็นว่าเป็นบ้านของเขามีอะไรดีๆ อยู่มากมาย

ชุมชน แต่จะมีคนคอยเข้ามาเติมเต็ม หรือนำเรื่องราวของพวกเขากลับไปเผยแพร่สู่ภายนอก

แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การได้มีโอกาสคิด วางแผน และลงมือทำที่สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ และสร้างความภาคภูมิใจในผลลัพธ์ที่สัมผัสได้จากการทำงาน ทั้งมิตรภาพจากเพื่อนพ้องน้องพี่ การได้เรียนรู้อย่างลึกซึ้งกับภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชน บรรยากาศเช่นนี้จึงเป็นสิ่งที่ค่อย ๆ ปรับให้กลุ่มเยาวชนหันมารับผิดชอบงานอย่างจริงจังมากขึ้น รู้สึกรู้สากับสิ่งรอบตัว เอาใจเขามาใส่ใจเรา รับฟังเป็น กล้าแสดงออก ทั้งหมดนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงชนิดที่ต้องออกปากว่า เทียบกับครั้งแรกแล้วเหมือนหน้ามือกับหลังมือเลยทีเดียว

เมื่อวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของเด็ก ๆ กับกรอบคิดเรื่องสำนึกความเป็นพลเมือง รุ่งวิชิตบอกว่ายังหาจุดระเบิดไม่เจอ แต่คิดว่าการเกิดสำนึกพลเมืองของเด็ก ๆ เริ่มจริงจังมากขึ้นในช่วงที่เขาได้ลงมือปฏิบัติการ แต่ทั้งนี้ทีมประเมินว่า ที่ผ่านมามีขบวนการกระบวนการเรื่องการสร้างการเรียนรู้เรื่องสำนึกพลเมือง ซึ่งหากจะปรับก็คงเป็นเรื่องของการสรุปหมวดท้ายกิจกรรมเพื่อสร้างการเรียนรู้ในเรื่องนี้อย่างจริงจังมากขึ้น

สำหรับตึกและเบญญ์มองว่า **สำนึกพลเมืองน่าจะเกิดขึ้นในช่วงที่เด็กๆ ได้ไปคลุกคลีกับชุมชน โดยเฉพาะในช่วงเก็บข้อมูลในพื้นที่ น่าจะเป็นช่วงที่ทำให้เด็กๆ ได้ซึมซับ เริ่มรัก และเริ่มเห็นว่าเป็นบ้านของเขามีอะไรดีๆ อยู่มากมาย**

ขณะที่มวลบอกว่า ในความคิดของเขาแล้วคิดว่า **สำนักพลเมืองของเด็กเกิดได้ทุกเวทีทุกระดับ และทุกช่วง** ตั้งแต่เริ่มพัฒนาโครงการที่ทีมไล่ให้เด็กเห็นปัญหาในชุมชนของตนเอง โดยเฉพาะการ **“ระดมความคิด”** จากเด็ก ๆ ว่า ในความคิดของเขาสำนักพลเมืองคืออะไร เพื่อนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการทำคุณลักษณะของพลเมืองดีศรีสะเกษว่าควรเป็นอย่างไร ซึ่งการจัดเวทีทุกครั้งทีมจะเสริมความรู้เรื่องนี้ตลอด แต่อาจจะได้ช่วงละนิดละหน่อย บางช่วงอาจได้เรื่องการทำงานเป็นทีม การเข้าใจคนอื่น เอาใจเขามาใส่ใจเรา หรือบางช่วงอาจได้เรื่องการมีจิตอาสาร่วมงานในชุมชน หลังจากที่เราเห็นหลาย ๆ ทีมจับกลุ่มกันไปช่วยงานในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นงานแต่ง งานศพ งานวัด เห็นได้ชัดเลยว่าช่วงปฏิบัติการเด็ก ๆ จะไปร่วมงานกับชุมชนเยอะขึ้น แต่ทีมยังไม่ได้เชื่อมโยงให้เด็กเห็นว่า สิ่งที่เขาทำนั้นเป็นสำนักพลเมืองตรงไหนอย่างไร

จุดที่ยังข้องขัด...

หนึ่งปีผ่านไป แม้จะเห็นความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับเด็กชัดเจน และเป็นพลังใจที่เติมเต็มให้กับทีมงาน แต่ทีมพี่เลี้ยงก็สะท้อนตนเองว่า ยังมีจุดที่ยังต้องปรับปรุงหลายอย่าง

มวลบอกว่า ปัญหาของเขาคือเรื่องการจัดกระบวนการ ที่เขาต้องสะสมชั่วโมงบินให้มากขึ้น เพราะทุกวันนี้ยังทำได้แบบติด ๆ ขัด ๆ ไม่ราบรื่นนัก นอกจากนี้ยังมีเรื่องของการออกแบบกระบวนการติดตามเด็ก ๆ ในพื้นที่ที่แม้จะเตรียมประเด็นพูดคุยไว้แล้ว แต่พอลงพื้นที่จริง ๆ ก็คุยไม่ได้ ต้องปรับวิธีการตลอด บางที่คุยไปคุยมากก็ไม่เป็น ไปต่อไม่ได้ ตูตติขัดไปหมด มันไม่ไหลลื่น ซึ่งคิดว่าน่าจะพัฒนาตัวเองจุดนี้ด้วย

ส่วนดีก็บอกว่า การพูดหน้าเวทีคือจุดอ่อนที่เขารู้สึกว่า ทำไม่ได้ ไปไม่เป็น เธอยอมรับว่า การทำโครงการนี้ของเธออยู่ในขั้นของการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับเด็ก จึงอาศัยครูพักลักจำ เทคนิคการทำงานจากเพื่อน ๆ

“เราไม่เคยทำงานแบบนี้มาก่อน เหมือนกับว่าเราต้องเรียนรู้ไปพร้อมกับเด็ก ๆ จำจากหัวหน้ารุ่งวิชิตบ้าง เวลาหัวหน้าพูดก็ต้องฟัง ก็ต้องจำว่าต้องทำอะไรบ้าง เราไม่รู้กระบวนการทำงานกับเด็กต้องทำอะไร **ต้องเรียนรู้ตลอดเวลา เวลาใครพูดต้องฟัง บางอารมณ์ก็รู้สึกกดดัน ตอนที่เราไม่สามารถไปหนุนเขาได้ คิดไม่ออกก็นิ่งเฉย พักก่อน แล้วค่อยคิดใหม่**”

ขณะที่เบญจบอกว่า เธอมีเรื่องที่ยากจะปรับอะเหมือนกัน โดยเฉพาะงานหน้าเวทีที่เธอไม่ถนัดเช่นกัน “ถ้าจะให้หน้าก็ต้องเตรียม ต้องให้บทบาท ให้น้ำที่ จะให้ทำเฉพาะหน้าทำไม่ได้เลย เป็นความไม่ถนัด และความไม่ชอบ นอกจากนี้ก็มีเรื่องบุคลิกส่วนตัวที่เป็นคนใจร้อน ถ้าไม่ใช่ ก็จะไม่เลยทันที ซึ่งอันนี้ก็ต้องปรับเช่นกัน”

ในฐานะหัวหน้า รุ่งวิชิตมองเรื่องการปรับกระบวนการทำงานว่า เขาเองก็มีหลายเรื่องที่ต้องปรับ เช่น เนื้อหาบางเรื่องที่ไม่ค่อยคุ้น หรือเรื่องการหนุนเสริมเด็กแต่เรายังมีชุดความรู้ไม่พอ และเรื่องการขมวดสรุปรวบยอดที่ยังทำไม่ได้ เห็นได้จากเวลาเสร็จสิ้นกิจกรรมแต่ละครั้ง เราน่าจะมีการขมวดสรุปรวบยอดก็ไม่ได้ทำ พอไม่ได้ทำบ่อย ๆ ก็เลยแก้ ๆ กัน ๆ อยู่ แต่ถ้าได้ฝึกบ่อย ๆ คิดว่าน่าจะดีขึ้น

ต้องเรียนรู้ตลอดเวลา เวลาใครพูดต้องฟัง บางอารมณ์ก็รู้สึกกดดัน ตอนที่เราไม่สามารถไปหนุนเขาได้ คิดไม่ออกก็นิ่งเฉย พักก่อน แล้วค่อยคิดใหม่

วอบปีแรกของการสร้างพลเมืองดีศรีสะเกษ

1 ปีของการสร้างเยาวชนพลเมืองดีศรีสะเกษ สิ่งดี ๆ ที่เกิดขึ้นไม่ได้มีเฉพาะจำนวนเด็กเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการเท่านั้น แต่ “กระบวนการ” ยังมีส่วนช่วยพัฒนาศักยภาพผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องทั้งหลาย อาทิ ครูที่ปรึกษา พ่อแม่ผู้ปกครอง กลุ่มชาวบ้านที่เด็ก ๆ เข้าไปเชื่อเชิญมามาร่วมกันทำกิจกรรม รวมทั้งกลุ่มพี่เลี้ยงจังหวัดและชุมชนที่ต่างได้เรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพตนเองไปพร้อม ๆ กัน โดยเฉพาะทักษะการเป็น “โคช” หรือ “พี่เลี้ยง”

รุ่งวิชิตเผยว่า พอเข้าโครงการมาแล้วทำให้เห็นความแตกต่างของการทำงานพัฒนาผู้ใหญ่กับเยาวชนว่า การสนับสนุนเยาวชนให้แสดงศักยภาพ ถ้าผู้ใหญ่เห็นก็จะเปิดโอกาสเปิดพื้นที่ และเข้ามาช่วยหนุนทันที ผิดกับการเข้าไปหนุนผู้ใหญ่ที่เยาวชนเข้ามาร่วมแค่ตามคำสั่ง มาเกาะรั้วดูผู้ใหญ่ทำงานเท่านั้น จึงคิดว่าวันนี้เรามาถูกทางแล้ว เพราะเกิดความร่วมมือของผู้ใหญ่และเด็กเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะกระบวนการที่มูลนิธิสยามกัมมาจลเข้ามาหนุนเสริม ทั้งกรอบคิดเรื่องหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการคัดกรองโครงการ

หรือการใช้ Project Management ให้เยาวชนได้พัฒนาตัวเอง ได้ความรู้ คิดวิเคราะห์ฐานชุมชนตัวเองว่ามีสถานการณ์ปัญหาอะไร และตัวเองจะเข้าไปแก้ไขปัญหายังไง ที่ผ่านมามีกลุ่มเยาวชนที่คิดเชื่อมโยงและกำหนดอนาคตตัวเองได้ เช่น น้องเต๋-อภิชาติ วันอุบล จากกลุ่มไซดลเวที่ตอนแรกต้องไปเรียนต่อข้างนอก แต่หลังเข้าโครงการก็คิดว่าจะไปทำไม เลือกเรียนใกล้บ้าน จะได้ไม่เสียเงินเยอะและเก็บเงินไว้เรียนต่อมหาวิทยาลัยดีกว่า เด็กเริ่มเปลี่ยนความคิดตัวเอง ทีมพี่เลี้ยงก็ได้ทักษะกระบวนการวิธีการทำงานเพิ่มขึ้น ส่วนชุมชนก็มีการขยับให้บทบาทกับเยาวชนมากขึ้น เช่น โครงการสืบสานภูมิปัญญาการละเล่นดนตรีพื้นบ้านชาวกูยโดยกลุ่มเยาวชนบ้านรระ ที่เมื่อก่อนเยาวชนมีบทบาทแค่บางส่วน แต่หลังจากชุมชนเห็นว่าเยาวชนมาทำโครงการฯ นี้ และเห็นศักยภาพที่มีมากขึ้น จึงให้บทบาทในการนำกระบวนการเวลามีคนเข้าศึกษาดูงานในชุมชน

ผลของการทำโครงการหนึ่งปีที่ผ่านมาทำให้ **เห็นพลังของพลเมืองรุ่นใหม่**ของจังหวัดศรีสะเกษที่จะรับช่วงต่อจากผู้ใหญ่ 3 ด้านด้วยกัน คือ 1.การสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ที่กำลังจะสูญหาย 2.การเรียนรู้วิถีชีวิตการหาอยู่หากินบนฐานทรัพยากร และ 3.การทำโครงการจิตอาสาเพื่อชุมชน

นอกจากนั้นเด็กและเยาวชนยังมี “ศักยภาพ” และเป็น “พลัง” สำคัญในการพัฒนาสังคมชุมชนท้องถิ่น เพียงผู้ใหญ่เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้แสดงศักยภาพของตนเองที่สร้างสรรค์ ทั้งเรื่องความคิด ศึกษาความรู้วิเคราะห์ ออกแบบ วางแผน และลงมือทำกิจกรรมเพื่อชุมชนท้องถิ่น

ซึ่งทั้งหมดมันได้เกิดขึ้นและเป็นที่ประจักษ์ต่อสายตาผู้ที่มาร่วมในกิจกรรม Learning Festival ที่เด็กและผู้ใหญ่ร่วมกันจัดขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นว่า

เยาวชนพร้อมแล้ว...ที่จะรับมือกับสถานการณ์ทางสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป

...